7. Frumvarp

til laga um landamerki o. fl.

(Lagt fyrir Alþingi 1919.)

I. kafli.

Um gerð landamerkja, merkjalýsing og viðhald.

1. gr.

Þar, sem eigi eru af völdum náttúrunnar glögg merki milli jarða, er eigendum þeirra eða fyrirsvarsmönnum skylt að setja slík merki, svo sem með girðingum, skurðum eða vörðum með hæfilegu millibili, enda hafi eigi

áður verið sett greinileg merki, er löglega sje við haldið. Sama er um merki milli jarða og afrjetta eða annara óbygðra lendna, ef sá krefst þess, er land á að afrjetti eða lendu. Með sama hætti skal og setja merki um lönd hjáleigna, húsmannabýla og þurrabúða utan kaupstaða og löggiltra kauptúna, ef skift land fylgir þeim, svo og um aðrar lendur eða landhluta, sem skift er úr landi jarðar.

Skylt er mönnum, er lönd þeirra liggja saman, að leggja vinnu og efni til merkjagerðar. Ef garður er lagður, girðing sett eða skurður er gerður í mörkum, fer um tillag hvers samkvæmt lögum um girðingar.

Nú skilur menn á um það, hversu hver skuli leggja til merkjagerðar, og skulu þá úttektarmenn skera úr. Nú ris ágreiningur um merkjagerð og er sitt land í hvorum hreppi, en þó í sama lögsagnarumdæmi, og nefnir sýslumaður þá 2 lögráða, valinkunna og óhlutdræga menn til að skera úr. Ef lönd liggja í sínu lögsagnarumdæmi hvort, þá skal sýslumaður (bæjarfógeti) í hvoru þeirra nefna sinn manninn hvor.

2. gr.

Eigandi lands eða fyrirsvarsmaður skal gera glöggva skrá um landamerki, eins og hann veit þau rjettust. Skal þar og getið ítaka og hlunninda í land það, svo og þeirra ítaka og hlunninda, er því landi fylgja í lönd annara manna. Merkjalýsingu þessa skal hann sýna hverjum þeim, sem land á til móts við hann, eða fyrirsvarsmanni hans, svo og aðiljum ítaka og hlunninda samkvæmt framanskráðu. Rita skulu þeir samþykki sitt á merkjaskrá, nema þeir telji hana ranga, enda skal þess þá getið, ef einhver þeirra vill eigi samþykkja. Að þessu loknu skal merkjaskrá afhent hreppstjóra. Skal hann athuga, hvort allir aðiljar hafi ritað á hana samþykki sitt, og geta þess á skránni, og síðan fá sýslumanni hana til þinglýsingar á næsta manntalsþingi.

Nú hefir merkjaskrá verið löglega gerð og þinglesin áður en lög þessi koma til framkvæmdar, og þarf þá eigi að gera hana af nýju, enda sjeu merki þau glögg og ágreiningslaus, er þá voru sett.

3. gr.

Eiganda lands, eða fyrirsvarsmanni þess, er skylt að halda við löglega settum merkjum að sömu tiltölu sem í 1. gr. segir um merkjagerð. Ágreiningur um þátttöku í viðhaldi landamerkja sætir sömu reglum sem í 1. gr. getur.

4. gr.

Nú er landamerkjum breytt með samningi, landskiftum eða á annan lögmætan hátt, og fer þá um merkjagerð, merkjaskrá, þinglýsingu hennar og viðhald merkja samkvæmt 1.—3. gr.

Dóm um landamerki skal dómhafi láta þinglýsa sem merkjaskrá á næsta manntalsþingi eftir dómsuppsögn, enda hafi dóminum eigi áður verið áfrýjað. Nú hefir dómi eigi orðið þinglýst á næsta manntalsþingi eftir dómsuppsögn, og skal honum þá lýst á næsta manntalsþingi þar frá.

5. gr.

Í lögsagnarumdæmi hverju skal vera löggilt landamerkjabók, og skal

valdsmaður i hana rita alla þinglýsta gerninga og dóma um landamerki. Ráðherra getur sett nánari fyrirmæli um skipulag landamerkjabóka.

6. gr.

Jafnskjótt sem lög þessi koma til framkvæmda skulu valdsmenn hver í sínu umdæmi rannsaka það, hvort merkjaskrám þar hafi þinglýst verið. Nú kemur það í ljós, að merkjaskrám hefir eigi verið þinglýst eða að samþykki sumra aðilja vantar á þinglýsta merkjaskrá, og skal valdsmaður þá bjóða landeiganda, eða fyrirsvarsmanni hans, að gera merkjaskrá innan ákveðins tíma og að láta þinglýsa henni lögum þessum samkvæmt.

Á manntalsþingum skulu valdsmenn grenslast eftir því, hvort ákvæðum laga þessara um merkjagerð, merkjaskrár og viðhald merkja sje fylgt. Svo skal hreppstjóri, hver í sínum hreppi, hafa gætur á hinu sama og skýra valdsmanni frá því, ef hann kemst að misbresti i þeim efnum.

7. gr.

Nú hefir maður eigi fullnægt ákvæðum 1.—3. gr. laga þessara á næstu 2 árum frá því, er þau koma til framkvæmda, eða hann gerist síðar sekur um brot á þeim, og skal hann þá sæta sektum, alt að 200 krónum, er renni í sveitarsjóð. Sömu eru viðurlög ef maður brýtur ákvæði 4. gr. og 6. gr. 1. málsgr.

Mál út af brotum á 1.—4. og 6. gr. 1. málsgr. laga þessara skulu sæta sömu meðferð sem almenn lögreglumál.

II. kafli.

Um meðferð landamerkjamála.

8. gr.

Nú fær valdsmaður vitneskju um það, að ágreiningur sje um landamerki eða ítak í land, enda skifti merki máli um ítaksrjettinn, eða merkjaskrá er eigi athent til þinglýsingar, samkvæmt fyrirmælum laga þessara, og kveður valdsmaður þá aðilja þeirrar sakar á dómþing, er haldið skal í þinghá, þar sem bæði löndin eða annaðhvort þeirra liggur. Á því þingi skulu aðiljar lýsa kröfum sínum, og skulu þær bókaðar. Síðan skal valdsmaður leita sátta með aðiljum. Nú kemst sátt á, og skal þá bóka hana, enda skulu landamerki þar tilgreind, og skal sáttinni síðan þinglýst lögum þessum samkvæmt.

Ef lönd liggja hvort í sínu lögsagnarumdæmi, ákveður ráðherra, í hvoru þeirra fara skuli með málið.

9. gr.

Ef sáttatilraun samkvæmt 8. gr. verður árangurslaus, þá skal valdsmaður nefna í dóm 4 lögráða, óvilhalla og valinkunna menn. Ryðja aðiljar sínum hvor úr dómi, en hinir 2, er eftir verða, skipa merkjadóm með valds-

manni, og stýrir hann dóminum. Nú ryður aðili eigi dóm að sínum hluta, og skal þá valdsmaður gera það í hans stað.

Nú kemur krafa um það, að dómandi víki úr dómarasæti eftir að dómruðning hefir farið fram, og skal þá dómstjóri úrskurða þá kröfu.

Nú missir meðdómanda við síðar, og skal valdsmaður þá nefna 3 menn í stað hans í dóm, enda fer um ruðningu sem áður greinir.

Ef meðdómanda verða forföll, þá skal hann skýra dómstjóra frá því svo fljótt sem unt er.

Hver maður, sem er yngri en 60 ára og sjálfum sjer ráðandi, heill og hraustur, er skyldur að taka sæti í merkjadómi.

Um viðurlög og bætur fyrir afbrot merkjadómenda fer eftir sömu reglum sem um afbrot embættis- og sýslunarmanna.

Þóknun og ferðakostnaður fyrir hvern dag eða hluta úr degi, er dómandi er að merkjadómsstörfum, skal ákveðin í dóminum og má eigi minni vera en 8 krónur og eigi meiri en 14 krónur. Þó fer ferðakostnaður dómstjóra eftir gildandi ákvæðum.

10. gr.

Nú er merkjadómur skipaður, og skal þá dómstjóri ákveða næsta þinghald í málinu og tilkynna meðdómendum þá ákvörðun. Eigi má það þinghald síðar vera en 9 mánuðum eftir fyrsta þinghald. Skulu aðiljar í öðru þinghaldi leggja í dóm gögn sín, leiða vitni og útlista mál sitt. Þá skulu og dómendur og aðiljar, og einnig vitni, ef nauðsyn þykir, enda sje þingið háð á varnarþingi vitnanna, ganga á merki og athuga landsháttu og landsnytjar, eftir því sem þörf og kostur er á, enda sje svo til liagað, að jörð sje auð, ef mál er svo vaxið, að annars kostar komi skoðunargerðin eigi að fullum notum. Skal málflutningi lokið á því þingi, nema dóminum þyki aðilja nauðsyn bera til þess að fá frest til að afla gagna, enda hafi hann eigi áður mátt gera það. Skal dómur upp kveðinn þegar eftir að málflutningi er lokið, og ávalt áður en liðnir eru 3 sólarhringar þar frá.

11. gr.

Merkjadómi ræður afl atkvæða. Í dómi skal skýrt kveðið á um landamerki eða merki ítaka, sbr. 8. gr., og er hann gild merkjaskrá. Í merkjadómi skal og ákveðið, hvernig fara skuli um greiðslu málskostnaðar. Fullnægja má merkjadómi sem öðrum dómi.

12. gr.

Skylt er eiganda lands eða fyrirsvarsmanni, búsettum utan þess sýslufjelags, þar sem land liggur, að tilnefna umboðsmann, er búsettur sje í því sýslufjelagi, og er rjett að stefna þeim umboðsmanni í landamerkjamáli. Tilkynna skal valdsmanni, hver umboðsmaður sje, og skal það skrá í landamerkjabók.

Nú er vanrækt að tilkynna valdsmanni, hver umboðsmaður sje samkvæmt 1. málsgr., og skal valdsmaður þá skipa aðilja einhvern lögráðan, valinkunnan mann til þess að taka við stefnu og halda uppi málstað hans í

merkjamáli. Skylt er hverjum manni, sem er yngri en 60 ára, sjálfum sjer ráðandi, heill og hraustur, að hlíta slíkri skipun.

13. gr.

Nú sækir aðili eða umboðsmaður hans eigi merkjadómþing, og skal þá valdsmaður skipa honum einhvern skynsaman og valinkunnan mann til þess að fara með mál hans, enda skal þing heyja engu að síður. Skal valdsmaður, svo sem kostur er á, skipa aðilja talsmann þann, er málinu sje kunnugur og aðilja hlyntur. Um skyldu til að hlíta slíkri skipun fer eftir 12. gr., 2. málsgr.

14. gr.

Frestir allir í merkjamálum skulu vera sem í gestarjettarmálum, nema öðruvísi sje sjerstaklega um mælt í lögum þessum. Reglan um, að óstefndur skuli vera ónefndur, og N. L. 1—13—13, gildir ekki.

Um meðferð merkjamála fer annars eftir almennum málflutningsreglum einkamála, að svo miklu leyti sem við á og eigi er öðruvísi um mælt í lögum þessum.

15. gr.

Merkjadómi má skjóta til yfirdóms áður liðnir sjeu 6 mánuðir frá dómsuppsögn. Áfrýjunarleyfi má eigi veita eftir að liðnir eru 12 mánuðir frá sama tíma. Yfirdómur gerir annaðhvort að staðfesta merkjadóm eða fella hann úr gildi, og skal málinu þá visað heim og merkjadómur skyldaður til að taka málið upp af nýju. Yfirdómur kveður á um greiðslu kostnaðar af málskotinu.

Eigi þarf að stefna dómendum í merkjadómi, þegar honum er áfrýjað, nema gerð sje krafa á hendur þeim til ábyrgðar fyrir málsmeðferð þeirra eða dóm.

III. kafli.

Um áreiðar- og vettvangsmál.

16. gr.

Nú verður ágreiningur um ítök, önnur en þau, er í 8. gr. getur, eða um önnur slík afnot lands, um vatnsveitu og afnot vatns, um lóðamerki í kaupstöðum eða löggiltum kauptúnum, um kvaðir á húseignum eða lóðum, þakrennur, ræsi, stjettir eða þesskonar, og skal dómari þá, áður en málið er tekið undir dóm, nefna 4 meðdómendur, enda telji hann nauðsyn bera til að skoða þrætustaðinn. Um meðdómendur og dómruðning gilda ákvæði 9. gr. Skulu dómendur allir skoða þrætustaðinn, og skal veita aðiljum kost á að vera viðstaddir skoðunargerðina. Skylt er vitnum og að ganga á þrætustaðinn undir sama skilorði sem áður segir í 10. gr. Um dómsuppsögn skal og fara sem í 10. gr. er mælt.

17. gr.

Nú telur dómari nauðsynlegt, að gerður sje uppdráttur af þrætustaðnum, og skal hann þá kveða upp úrskurð um það. Síðan nefnir hann, ef aðili óskar þess, mann til þess að gera uppdráttinn, er síðan skal staðfesta fyrir dómi á venjulegan hátt, ef annarhvor aðilja vefengir hann.

Nú hefir uppdráttur eigi verið gerður samkvæmt 1. málsgr., og á þá að vísa málinu frá dómi, nema sakaratriði það, er uppdrátturinn skyldi hafa skýrt, sje alt að einu nægilega ljóst.

18. gr.

Um höfðun og meðferð mála þeirra, sem í þessum kafla greinir, fer að öðru eftir almennum reglum. Þó skulu ákvæði 14. gr. 1. málsgr. og 15. gr. síðari málsgr. einnig gilda í þessum málum.

IV. kafli.

Almenn ákvæði.

19. gr.

Þegar malum þeim, er í II. og III. kafla laga þessara getur, er áfrýjað til æðra dóms, skal uppdráttur af þrætulandi eða þrætustað fylgja dómsgerðum málsins.

Nú fylgir enginn slíkur uppdráttur og æðri dómur telur sjer eigi unt að leggja dóm á málið þess vegna, og skal hann þá kveða upp úrskurð um það, að málinu skuli fresta ákveðinn tíma, er nægilegur sje eftir mati dómsins til þess að afla uppdráttarins. Að frestinum liðnum tekur dómurinn málið fyrir af nýju, og ef uppdráttur, gerður og staðfestur samkvæmt 17. gr., er þá eigi lagður fram, skal vísa málinu frá dómi.

20. gr.

Lög þessi öðlast gildi 1. jan. 1920. Með öll þau mál, sem í II. og III. kafla greinir, skal fara samkæmt þeim, ef stefna er út gefin eftir 1. jan. 1920.

21. gr.

Með lögum þessum eru úr gildi numin N. L. 1—7—1, sbr. tilsk. 3. júní 1796, 24. gr., að því leyti sem hann varðar óðals- og eignaþrætur, og 1—16, sbr. kgsbr. 2. maí 1732, tilsk. 31. mars 1719, 4. gr., tilsk. 11. júlí 1800, 20. gr., lög nr. 5, 17. mars 1882, og lög nr. 31, 2. des. 1887, svo og öll önnur ákvæði í lögum, er koma í bága við lög þessi. Þó skulu lög nr. 35, 2. nóv. 1914, um mælingu og skrásetningu lóða og landa í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur, vera framvegis í gildi.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Neðri deild Alþingis 1917 samþykti svofelda rökstudda dagskrá:

»Í því trausti, að stjórnin fram til næsta reglulegs þings rannsaki nauðsyn á endursamningu landamerkjalaga, og leggi frumvarp um það efni fyrir þingið, ef nauðsyn virðist á vera, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá«.

Ráðuneytið sendi lagadeild Háskólans málið og beiddist þess, að deildin tæki það til rannsóknar og semdi, ef tiltækilegt þætti, frumvarp til nýrra landamerkjalaga. Lagadeildin fal Einari prófessor Arnórssyni málið, samdi hann frumvarp með ástæðum og athugasemdum, sem síðan gekk milli hinna kennara deildarinnar til athugunar. Síðan sendi deildin, með brjefi 4. janúar þ. á., frumvarpið til stjórnarráðsins.

Ráðuneytið hefir fallist á frumvarpið, eins og það kom frá lagadeildinni.

Um málið er að öðru leyti vísað til ástæðna þeirra og athugasemda prófessors Einars Arnórssonar, sem áður er getið, og prentaðar eru á fylgiskjali með frumvarpinu.

Fylgiskjal.

Deilur um landamerki hafa verið mjög tíðar hjer á landi, bæði að fornu og nýju. Hafa mörg dómsmál út af þeim deilum risið og oft jafnvel fjandskapur einstakra manna á meðal. Fer þetta að vonum, því að tveir vilja helga sjer sömu eign, þegar deila er um landamerki. Og einatt er sú helgun í því fólgin, að hvor um sig kostar kapps um að *nota* landspildu þá, sem menn skilur á um. Rekur annar fjenað sinn þangað, slær þar, höggur við o. s. frv., sem hinn bannar, jafnframt því sem hann gerir sjálfur hið sama. Menn hlutu því snemma að sjá nauðsyn á því, að merki væru glögg milli landa, svo að eigi gæti orkað tvímælis um þau.

Þegar í fornöld eru til lagaákvæði um landamerkjamál (Grág. I b 80, II 420). Alment var manni skylt að leggja löggarð um land sitt, ásamt þeim, er land átti að því, ef sá krafðist þess (Grág. I b 89, II 450). Og löggarði var á sama hátt skylt að halda við. Þar, sem löggarður var lagður milli landa jarða, þar hefir hann auðvitað verið í mörkum, verið merkigarður um leið. Og þar voru landamerki glögg meðan garður stóð. Sá garður var því grannasættir, bæði af því, að hann varði land fyrir ágangi búfjár, og svo af því, að hann afstýrði landamerkjaþrætum. En þetta skipulag var auðvitað alls eigi einhlítt. Menn þurftu eigi að girða, ef báðir voru sammála um að gera það ekki. Milli margra jarða hafa því engir löggarðar verið lagðir. Menn hafa þar sett einhver merki eða miðað við örnefni. Merkjagerð sýnist þó eigi hafa verið alment lögboðin eða viðhald merkja. Þegar sameignarlandi var skift, þá hafa menn hlotið að setja merki, þótt þess sje eigi sjerstaklega getið (sbr. Grg. I b 87—88, II 447—448). Þegar land var selt, var seljanda skylt að greina merki og að ganga á merki, ef kaupandi krafðist þess (Grág. I b 80, II 420).

Í Jónsbók eru og fyrirmæli um merkjamál (Llb. 16, 17, 26 og 27) og um afrjettarmerki (Llb. 52). Um garðlagsskyldu giltu og sömu meginreglur eftir Jónsbók og Grágás, að svo miklu leyti sem hjer skiftir máli (Llb. 31, 32 og 54). Sama er um merkjagöngu, ef land var selt (Lbb. 6). Þegar sameignarlandi var skift, skyldi niður setja marksteina og grafa sem menn urðu á sáttir (Lbb. 3). En engin önnur trygging en hagsmunir landeiganda var alment fyrir því, að menn gerðu glögg landamerki eða bjeldu landamerkjum vel við. Reynslan sýndi það, að þetta var eigi nægileg trygging. Örnefni gleymdust, merki voru annaðhvort engin eða óglögg sett og þeim eigi haldið við. Landaþrætur sýnast hafa verið mjög tíðar og landamerkjamál. Lögfestur, máldagar kirkna og önnur slík skjöl með einhliða greinargerð annars aðilja bættu lítt um. Þau tóku sjaldnast af vafa um örnefni og skiftu eigi máli um viðhald merkja. Þar á móti var hætt við, að aðili lýsti sjer eigi minna, heldur fremur meira, land en hann átti að rjettu lagi. Og þegar svo var, gat yfirlýsingin (lögfestan, máldaginn o. s. frv.) verið uppspretta landaþrætumála, í stað þess að nema burt óvissu um merki eða eignarrjett. Enn er þess að geta, að garðlagsskyldan gleymdist og garðlag milli landa hvarf úr sögunni, þótt lagaákvæðin stæðu óhögguð.

Reglur Norsku Laga Kristjáns V. frá 15. apríl 1687 um landamerkjamál og önnur skyld mál hafa verið hjer notaðar samkvæmt kgsbr. 2. maí 1732, og síðari lagaboð um sömu efni (N. L. 1—2—15, 1—7—1 og 1—16, tilsk. 31. mars 1719, 4. gr., tilsk. 3. júni 1796, 24. gr., og tilsk. 11. júlí 1800, 20. gr.). En þær eru einungis um *dómsmeðferð* þessara mála.

Með landamerkjalögunum 17. mars 1882 er fyrst berum orðum lögskipað, að landeigendur skuli gera merki um lönd sin og halda þeim merkjum við, og að gerð skuli landamerkjaskrá fyrir hverja jörð. Tilgangurinn með þessum ákvæðum landamerkjal. 1882 var auðvitað sá, að þar með næðist föst og áreiðanleg skipun á þessi málefni, svo að eftirleiðis yrði eigi óvissa eða áskilnaður um landamerki. Eigi hefir hepnast að ná þessum tilgangi til hlítar. Landamerkjaskrár hafa eigi verið gerðar fyrir allar jarðir á landinu, að því er ætla má (sbr. Alþt. 1917 A, þingskj. 570). En þó að þær hafi sjálfsagt langvíðast verið gerðar að nafni til, þá munu margar þeirra eigi hafa hlotið samþykki allra aðilja. Síðan hafa örnefni týnst, og merki, sem einu sinni hafa verið glögg, eru nú niður fallin. Vera má enn, að breyting hafi á orðið vegna sölu, landskifta eða hefðar samkvæmt lögum nr. 46, 10. nóv. 1905. Og er eigi heldur trygging fyrir því, að merki hafi verið rjett samkvæmt því.

Menn hafa og, að því er virðist, fundið talsvert til þess, að nokkur óvissa væri víða um merki milli landa hjer. Slík óvissa og ágreiningur um merki er því bagalegri nú en áður, sem nú er verið að meta fasteignir í landinu og lögmælt er, að slikt mat skuli hjer eftir fara fram á hverjum 10 ára fresti. Það skiftir einatt máli, þegar meta skal jörð, ef ágreiningur er eða óvissa um landamerki hennar. Einnig hafa menn nú á siðari árum mjög tekið að girða lönd sín. Kemur þá fram venjulega, hvort menn eru á merki sáttir eða eigi, og skiftir þá miklu máli, að merki sjeu ágreiningslaus. Misklíð um merki er líkleg til þess, að girðingin frestist lengur eða skemur, eða þá að menn girði í óvissu, annaðhvort inn á land granna síns eða skilji eftir ógirt nokkuð af sjálfs síns landi.

Á Alþingi 1917 var borið upp að tilhlutun formanns Búnaðarfjelags Íslands frumvarp til landamerkjalaga í neðri deild. Aðalstefna þessa frumvarps var í því

fólgin, *að öll* landamerki skyldu af nýju rannsökuð, *að* landamerkjaskrár skyldu *allar* af nýju gerðar og *að* sýslumenn skyldu, eftir að þetta hafði farið fram, ótilkvaddir stefna aðiljum fyrir dóm, þeim er eigi urðu á merki sáttir, en eigi skyldi slíkt þó oftar gert en um sinn (Alþt. 1917 A, þingskj. 162). Landbúnaðarnefnd Nd. hafði frumvarp þetta til athugunar, og greindi nefndarmenn á. Vildu 3 nefndarmanna láta samþykkja frv. óbreytt að stefnu til, en 2 gátu eigi aðhylst stefnu þess. Töldu þarfleysu að gera nýjar landamerkjaskrár, þar sem merki væru glögg og löglegar landamerkjaskrár til (Alþt. 1917 A, þingskj. 540, 638). Afgreiddi deildin málið með rökstuddri dagskrá 6. sept. 1917 og beindi því til landsstjórnarinnar, að hún rannsakaði það fram til næsta reglulegs þings, hvort nauðsyn væri á endursamningu landamerkjalaganna, og legði fyrir þingið, ef nauðsyn þætti á vera, nýtt frumvarp til landamerkjalaga.

Landsstjórnin leitaði álits Búnaðarfjelags Íslands um málið, og svaraði það með brjefi dags. 13. mars f. á., þar sem stjórn Búnaðarfjelagsins fellst í aðalatriðum á athugasemdir minni hluta landbúnaðarnefndar Alþingis 1917.

Landsstjórnin sendi lagadeild Háskólans málið og beiddist þess, að deildin tæki það til rannsóknar og semdi, ef tiltækilegt þætti, frumvarp til nýrra landamerkjalaga. Lagadeildin fal Einari prófessor Arnórssyni að athuga málið, og gerði hann uppkast að frumvarpi, er síðan gekk milli hinna kennara deildarinnar til athugunar, en gengið hefir hann frá frumvarpinu, eins og það er nú, og samið hefir hann athugasemdirnar við frumvarpið.

Frumvarpið 1917 virðist hafa farið *of langt* að því leyti, sem þar var ákveðið, að merkjalýsingar (merkjaskrár) væru gerðar af nýju, þótt löglega hefðu áður verið gerðar og þótt merki væru glögg og ágreiningslaus. Hins vegar virðist það hafa farið *of skamt* að því leyti, sem dómari skyldi að eins einu sinni, eftir að hinar nýju merkjalýsingar væru gerðar, kveðja aðilja fyrir dóm til þess að lúka ágreiningi þeirra. Það virðist nauðsynlegt, að dómari geri þetta *altaf*, þegar hann hefir fengið vissu fyrir því, að vafi sje um merki eða ágreiningur, nema aðiljar hafi áður á málið sæst. Með þeirri skipun sýnist takmarkinu helst verða náð, því takmarki, að sem óvíðast verði eftirleiðis vafi eða ágreiningur um landamerki. Svo mun fara hjer eftir sem hingað til, að örnefni munu gleymast og merki niður falla, svo að vafasöm verði landamerki. Og það mun einnig verða reynslan, að aðili kynoki sjer við að höfða mál, vilji láta andstæðing sinn byrja En af því leiðir, að óvissan helst lengur eða skemur og þar með einatt ósamþykki meðal granna.

Í frv. þessu er farinn meðalvegur sá um merkjalýsingar, sem minni hluti landbúnaðarnefndar hneigðist að. Svo er sama stefnan tekin í frv. sem er í lögum nr. 35, 2. nóv. 1914 um skrásetning lóða og landa í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur, 6. gr., að dómari skuli ávalt af sjálfsdáðum kveðja aðilja fyrir dóm, þegar hann fær vitneskju um ágreining eða vafa þeirra á meðal um landamerki. Þegar smátt skilur, er líklegt að aðiljar kjósi fremur að sættast á málið, en að dómari taki það í sínar hendur, því að það bakar aðiljum nokkurn kostnað. En ef aðiljar ráða máli sínu til lykta með sátt, þá er tilganginum líka náð: að nema burt óvissuna. Á þennan hátt má þess vænta, að málin verði eigi svo mörg sem ætla mætti, og að ákvæði frumvarpsins baki mönnum því minni kostnað, en gera mætti ráð fyrir í fljótu bragði. Það ætti og að verða mönnum hvatning til þess

að halda við merkjum, að vanræksla í því efni getur orðið til þess, að dómari kveðji þá á þing á þeirra kostnað, ef óvissa eða ágreiningur verður um merki.

Frumvarpi þessu er skift í IV kafla. I. kafli er um merkjagerð, merkjalýsingar og viðhald merkja, og svarar hann til ákvæðanna í 1.—6. gr. landamerkjalaganna frá 17. mars 1882, en viðaukar eru ýmsir og breytingar frá því sem þar er mælt, og verður þessa nánar getið í sambandi við hverja grein. Í II. kafla eru reglur um meðferð landamerkjamála, er svara til landamerkjal. 1882, 7. gr. og lögin út. Verður og gerð nánari grein fyrir breytingum þar og viðaukum. Í III. kafla eru ákvæði um önnur mál, sem þó eru landamerkjamálum skyld. Þótti vel fallið, að safna um leið hinum fáu og dreifðu ákvæðum, er þessi mál varða. Þau hafa sum eigi verið gefin út í löggiltum íslenskum texta, og virðist því eigi ófyrirsynju, að setja ný lög á íslensku um þessi mál. Í IV. kafla eru almenn ákvæði bæði þau, er sameiginleg sýnast eiga að vera um áfrýjun þeirra mála, sem í II. og III. kafla segir, og svo þau, er mæla fyrir um það, hvenær lögin skuli öðlast gildi, og um afnám eldri laga.

Um einstakar greinar frv. skal það tekið fram, sem nú skal greina:

I. kafli.

Um 1. gr.

Það virðist rjettari efnisskipun, að lögin byrji á því að skylda menn til að *gera* merki, þar sem þau eru annaðhvort engin eða óglögg, og síðan komi ákvæði um skrásetningu merkja og viðhald. Hjer hefur því á sama efni, sem talið er í 2. gr. landamerkjal. 1882. Í 2. gr. kemur svo um skrásetningu merkja, er svarar til 3. gr. landamerkjal., en í 3. gr. um viðhaldið, sem 1. gr. ldml. segir fyrir um.

Þar sem land liggur að sjó, þarf engra merkja í sjó fram, nema vík eða vogur skilji lönd og mjórra sje en 120 faðmar milli landa. Landi fylgja netlög í sjó fram 60 faðmar frá stórstraums fjörumáli, tilsk. 20. júní 1849, 3. gr. og l. nr. 39, 2. nóv. 1914, 2. gr., og þar sem vogur eða vík, mjórri en 120 faðmar, skilur lönd, á hvor netlög í miðju, tilsk. 1849, 3. gr. Þar sem ár eða lækir skilja lönd manna, eru merki og glögg af völdum náttúrunnar að því leyti sem markalínan er í ánni eða læknum. Eru það forn lög, að miðstraumslína skuli ráða, og er miðað við fornan farveg, Jónsb. Llb. 56 og 60 (Rekab. 1). Ef stöðuvatn skiftir löndum, þá eru engin fyrirmæli um það í lögum vorum, hversu breitt belti af botni vatns með landi fram, skuli landi fylgja, og getur slíkt þó skift miklu máli. En það er eigi tilætlunin með landamerkjalögum að kveða á um það, *hvaða* land eða hver landgæði fylgi jörðum eða öðrum fasteignum. Hlutverk landamerkjalaganna er að mæla fyrir um *formleg* atriði, merkjagerð, merkjamál o. s. frv. Ákvæði um það, hvaða hluti af vatnsbotni eða sjávar fylgi þurru landi, eiga heima í veiði- og vatnalögum, enda er það svo hjer um sjó og straumvötn, að veiðilögin geyma slík ákvæði, og í vatnalögum ýmsra annara þjóða eru fyrirmælin um (eignar)rjett að vatnsbotni í vatnalögunum, sjá t. d. norsk vatnalög frá 1. júlí 1887, 2.—4. gr. Slík fyrirmæli munu og verða sett í íslenskum vatna-

lögum. Þau standa í svo nánu sambandi við vatnsrjettindin, að þau eiga best heima í þeim lögum.

Landamerkjal. 1882 virðast, eftir orðum sínum, að eins eiga við merki milli »*jarða*« (ɔ: lögbýla metinna til hundraða á landsvísu) og afrjetta og jarða að nokkru leyti, sbr. 1.—3. gr. ldml. Nauðsynlegt virðist, að skylda til merkjagerðar og merkjaskrásetningar og viðhalds, taki einnig til húsmannabýla og þurrabúða, enda er svo ákveðið i lögum nr. 60, 22. nóv. 1907, 13. gr. a-lið, að þurrabúðum utan kaupstaða og löggiltra kauptúna skuli fylgja lóð »með ákveðnum merkjum«. Eru ákvæði 1. gr. frv., því í samræmi við áðurnefnd ákvæði l. 1907. Þar sem jörð, hjáleiga, þurrabúð o. s. frv. liggur að kaupstað, eða löggiltu kauptúni, er og skylt að gera merki o. s. frv. eftir 1. gr. Síðasta setning 1. málsgr. á þar við, ef maður skiftir hluta úr landi jarðar sinnar, t. d. selur land undir verksmiðju, til fiskverkunar, undir síldarstöð o. s. frv. Þykir einsætt að skylda menn til merkjagerðar o. s. frv., þar sem svo stendur á.

Merkjagerðin sjálf verður auðvitað með líkum bætti og hingað til hefir tiðkast. Þó er lagt til, að slept sje úr ákvæði 2. gr. ldml. um marksteina, því að merki, gerð á þann hátt, geta bráðlega týnst, nema steinarnir sjeu stórir og ígildi vörðu, og er þá auðvitað, að þeir geta verið jafngóð merki, ef eigi er hætta á, að þeim verði blandað saman við aðra steina, með öðrum orðum, að þeir sjeu jafnan *auðþektir*.

Eftir Jónsbók, Llb. 32 og 54, skyldu menn girða eftir »*jarðarmagni*« og »at *jarðarhöfn*«, og samkvæmt 2. gr. ldml. skulu báðir leggja til »*jafnmikla vinnu*« til þess að gera merki glögg, og gildir þetta einnig um merkigarða og merkigirðingar. Má og vera, að við þetta megi hlíta, þar sem að eins eru gerðar vörður eða önnur merki, sem litið kosta. En þar sem menn girða, hvort sem er með skurðum, löggarði eða trje- eða virgirðingum, er regla ldml. að sumu leyti varla rjettlát, því að öðrum getur staðið á miklu meiru en hinum, að slík merki sjeu gerð, t. d. vegna ágangs af búfje annara manna. Að hinu leytinu er reglan ófullnægjandi, því að hún segir ekkert um það, að hvaða tiltölu menn skuli leggja til *efni*. Þetta alt virðist eiga að fara eftir sömu reglu sem 8. og 9. gr. girðingalaga nr. 66, 22. nóv. 1913 hafa að geyma, þannig, að alt tillagið verði metið eftir *notagildi* landanna. Og er úttektarmönnum þá rjett að fara eftir því, og þeim öðrum, sem meta.

Reglu girðingalaganna um það, að úttektarmenn skeri úr ágreiningi um merkjagirðingar, er haldið að því leyti, sem eðlilegt þykir og við verður komið. Þar sem lönd liggja á hreppamótum, láta girðingal. úttektarmenn beggja hreppa meta. Þeir verða samtals 4, og ættu þá yfirúttektarmenn — því að yfirúttekt eða yfirmat, hlýtur að vera frjálst eftir almennum reglum, sbr. og lög nr. 1, 12. jan. 1884, 34. gr. — að verða 8. Vandi við mat vex eigi, þótt lönd liggi á hreppamótum, og þvi verður eigi sjeð, hvers vegna hafa skuli fleiri matsmenn þá en ella. Ef land liggur að kaupstað, eða löggiltu kauptúni, verður nefnd regla girðingarlaganna eigi alt af notuð, þvi að það er eigi víst, að neinir úttektarmenn sjeu þar skipaðir, vegna þess að þeirra er engin þörf. Það er því stungið upp á því, að sýslumaður (bæjarfógeti) nefni matsmenn, þar sem regla girðingalaganna sýnist miður eiga við, eða ekki verða notuð.

Um 2. gr.

1. málsgr. er að efni til samhljóða 3. gr. og 4. gr., 1. málsgr., ldml. 1882. Þó er sú viðbót, að landamerkjaskrár skuli afhenda hreppstjóra, er rannsaki, hvort allir aðiljar hafi samþykt hana. Er þetta gert til að tryggja sem best, að skrárnar verði löglegar.

Um 2. málsgr. nægir að vísa til þess, er sagt var i inngangs-kaflanum.

Um 3. gr.

Er að efni til samhljóða 1. gr. ldml. 1882. Og virðist gr. eigi framar þurfa.að skýra, en áður hefir verið sagt.

Um 4. gr.

Er samsefnis sem 4. gr., 2. málsgr., ldml. 1882, en kveður nokkru skýrar á um það, er máli skiftir. Ákvæði gr. taka eigi að eins til breytinga á áðurgerðum merkjum milli jarða, hjáleigna o. s. frv., heldur og til þess, ef maður skiftir hluta úr landi sínu, en reyndar skiftir þetta litlu eða engu, því að það má og heimfæra undir 1. gr.

Merkjaskrá þarf hjer auðvitað að sýna þeim einum, er breytingin varðar, og því alls eigi alt af þeim öllum, er samþykkja þurftu hana í upphafi, svo að hún yrði lögmæt. Dóm, landskiftagerð, eða gerðarúrskurð, þarf auðvitað eigi heldur að sýna til samþyktar.

Ákvæði frv. um þinglýsingar, útiloka auðvitað ekki ákvæði laga um sýningu landamerkjaskjala til fyrirfram innritunar, samkvæmt tilsk. 24. april 1833, 4. gr., og op. br. 28. april 1841.

Um 5. gr.

Samhljóða, að undantekinni síðari setningunni, 6. gr. ldml. 1882. Virðist annars auðskilin.

Um 6. gr.

Ef nokkurn reka á að gera að því, að halda glöggum landamerkjum, sýnist ekki verða hjá því komist að rannsaka, hvaða merkjaskrár *hafi* þinglýstar verið, og að skylda menn til að bæta úr misfellum, sem í því efni finnast. Siðari málsgr. skyldar bæði sýslumenn og hreppstjóra til að gæta þess sjerstaklega eftirleiðis, að lögunum verði fylgt. Ef breyting verður á merkjum, eða þau falla niður fyrir vanrækslu, og með breyting er eigi að lögum farið, fer eftir ákvæðum 7. gr. um sektir, og 8. gr. um málsmeðferð. Ef þeim ákvæðum er fram fylgt sæmilega, þá sýnist allgóð trygging fengin fyrir því, að eigi verði til lengdar óvissa eða ágreiningur um merki. Hreppstjóra er alment innanhandar að afla sjer fræðslu um merkjavafa eða deilur i hreppnum. Hann er úttektarmaður og landskiftamaður, og þar að auki mun varla mikið að merkjadeilum kveða, án þess-að sveitarfleygt verði bráðlega.

Um 7. gr.

1. málsgr. hefir að geyma viðurlög við brotum, eins og 5. gr. ldml. 1882. En ákvæði 7. gr. frv. eru nokkru strangari.

2. málsgr. hefir að geyma sjálfsagt ákvæði um málsmeðferð, er í ldml. 1882 vantar.

II. kafli.

Um 8. gr.

Áður er talað um hina nýju stefnu, sem kemur fram í þessari grein, og vísast til þess að mestu. Eins og kunnugt er, þá eru aðiljar einkamála sjálfráðir um það, hvort þeir höfða mál eða ekki. Frá þessari reglu er brugðið hjer, eins og í lögum nr. 35, 2. nóv. 1914. Af þessari breytingu leiða ýms önnur afbrigði frá almennum reglum. Hvorugur aðilji verður skoðaður sækjandi máls fremur en hinn. Því verður varnarþingsreglu 7. gr. ldml. eigi haldið til hlítar. Varnarþingið verður eigi hægt að binda við jörð *varnaraðilja*, eins og þar er gert. Þar sem lönd liggja sitt í hvoru lögsagnarumdæmi, er í raun og veru annaðhvort hvorugur valdsmaður, ef sinn er yfir hvoru, bær að fara með málið, eða báðir jafnbærir. Er því varla annar vegur tiltækilegur, en að ráðherra ákveði hverju sinni, hvor skuli með það fara. Og ætti þar að koma til greina, hvort ódýrara yrði eða hagfeldara að öðru leyti, t. d. vegna vitnaleiðslu o. s. frv. Þar sem engin kæra eða krafa þarf að hafa borist dómara frá aðiljum, er það nauðsynlegt, að hann sannreyni þegar, hvað á milli ber, og hvaða kröfur hvor um sig geri, svo að undirstaða verði lögð undir málið, líkt og sáttakæra og stefna eru það annars. Dómarinn verður því að leiðbeina aðiljum *ex officio* um þessi atriði, ef nokkur ástæða er til að ætla aðilja eigi fullfæra um að útlista mál sitt. Hann verður að spyrja þá bæði um staðreyndir og kröfur þeirra *ex officio*, ef hann hefir minstu ástæðu til að ætla, að þeir komi eigi sjálfir og hjálparlaust fram með þær á fullnægjandi hátt. Mun aðstaða dómarans að þessu leyti verða svipuð og í einka-, lögreglu- og hjúskaparmálum.

Af breytingunni leiðir líka, að eigi er unt að setja sáttatilraun fyrir sáttanefnd að skilyrði fyrir dómi um efni þessara mála. Þar á móti virðist það heppilegt að dómari leiti sátta. Verður sú sáttatilraun að fara fram áður en frekari aðgerðir hefjast, og misbrestir um sáttatilraun hljóta að hafa sömu verkanir sem ella, og um skyldu aðilja til að sækja sáttaþing, hlýtur að fara eftir sömu reglum sem þeim, er um sáttaumleitun fyrir dómi gilda, með þeim takmörkunum, sem af 12. gr. leiða. Þrátt fyrir ákvæði 8. gr. er þó eigi útilokað að sáttatilraun fari fram samkvæmt tilsk. 15. ágúst 1832, 3. gr., en sú sáttatilraun mundi eigi undanþiggja dómara þeim skyldum, sem honum eru lagðar á herðar með 8. gr.

Greinin tekur til allra mála, þar sem ágreiningur er um *merki*, sbr. 1. gr., og ákveða á þau. Eftir 7. gr. ldml. 1882 skulu og mál um »ítök« sæta úrlausn landamerkjadóms, og sömu meðferð sem landamerkjamál. Nú eru mörg ítök svo vaxin, að merki skifta engu máli, t. d. rjettur til torfskurðar einhversstaðar í landi jarðar, veiðirjettur alment í á eða vatni o. s. frv. Verður þá engin skynsamleg ástæða til þess, að láta slík mál fara eftir sömu reglum, sem landamerkjamál. Þar þarf eigi t. d. að ganga á merki, sem merki skifta engu máli, og enginn ágreiningur getur verið um þau. Ef nauðsyn ber til að skoða landið, þá fer eftir 16., og ef til vill 17. gr., en þess gerist auðvitað alls eigi alt af þörf. Sum ítök

eru aftur á móti svo vaxin, að ágreiningur getur beinlínis verið um merki, t. d. engjaítak, þar sem ítakshafi má einungis slá ákveðna spildu innan ákveðinna markalína. Mál um slíkan ítaksrjett, þar sem ákveða þarf merkin, fara eftir II. kafla frv. Í þessum málum er ljóst, að varnarþingið er varnarþing eignar þeirrar, sem itakið er í, því að merki hennar og ítaksins koma ein til greina.

Um 9. gr.

1. málsgr. Lagt er til að meðdómendur verði eigi nema 2, eins og er samkvæmt l. nr. 35, 2. nóv. 1914 í lóðamerkjadómi Reykjavíkur, og eftir lögum nr. 52, 30. nóv. s. á. í sjódómum. Þá er sú breyting lögð til, að dómari ryðji dóm fyrir þann, er það vill eigi gera sjálfur, og þá líka, ef hvorugur vill gera það. Sýnist þessi regla heppilegri en regla ldml. 1882.

2. málsgr. Er í samræmi við samsvarandi ákvæði 7. gr. ldml. 1882.

3. málsgr. Svarar til síðari setningar 11. gr. ldml. 1882. 3 eru tilnefndir, svo aðiljum veitist kostur á að ryðja.

4. málsgr. Er í samræmi við síðari setningu 11. gr. ldml. 1882.

5. málsgr. Undanþágu til handa 60 ára gömlum mönnum er í samræmi við gildandi lög, sbr. sveitarstjórnarlög nr. 43, 10. nóv. 1905, 14. gr. 2. og 3. málsgr. og 57. gr., lög nr. 36, 16. nóv. 1907, 6. gr., 3. málsgr., og 16. gr., 1. málsgr., l. nr. 67, 14. nóv. 1917, 9. gr., o. fl.

6. málsgr. Svarar til 15. gr. ldml. 1882. Eðlilegra þykir, að ábyrgð meðdómenda í merkjadómi fari eftir 13. kap. alm. hegningarl., en að þeir hlíti nokkrum sjerreglum að því leyti. Ef maður skorast ólöglega undan að ganga í merkjadóm, á hann t. d. að sæta ábyrgð eftir 143. gr. alm. hegningarl.

7. málsgr. Borgun merkjadómenda eftir 14. gr. ldml. 1882, 3. kr. á dag, er svo lág, að engri átt nær nú á dögum. Gert er ráð fyrir 8 króna dagkaupi. Ef ferðakostnaður er enginn, þá verður lágmarksgjaldið ákveðið. Ef ferðakostnaður legst við, þá er miðað við ákvæði laga nr. 64, 14. nóv. 1917, 7. gr., en eftir henni er ferðakostnaður þeirra manna, er að rjettargerðum starfa samkv. þeim lögum, ákveðinn 6 kr. hið mesta á sólarhring, og er hámarkið, 14 kr. á dag, miðað þar við. Eins og orðalagið sýnir, á þetta við alla dómendur í merkjadómi.

Um 10. gr.

Svarar til 9. og 10. gr. ldml. 1882. Til þess mun hafa verið ætlast, að dómur yrði uppkveðinn þegar eftir merkjagöngu. En í framkvæmdinni hefir það eigi farið svo. Er það ljóst, að heppilegast er, að dómendur lúki dómsorði á málið, meðan þeim eru landshættir í fersku minni. Og ef langur tími líður milli merkjagöngu og dómsuppsögu, getur dómanda, eins eða fleiri, mist við. Þarf þá nýr maður að koma í staðinn, og þess vegna þarf nýja merkjagöngu. Veldur það bæði tímatöfum og kostnaði. 3 sólarhringa frestur til dómsuppsögu ætti jafnan að vera nægur hjer, eins og eftir l. nr. 35, 2. nóv. 1914.

Frestur milli fyrsta þinghalds og merkjagöngu er styttur í 9 mánuði. Sýnist sá frestur, allra hluta vegna, hljóta að munu reynast nægur. En ef svo reyndist eigi einhverju sinni, getur dómurinn veitt frest eftir merkjagöngu, svo sem ef vitni veiktist og eigi hefði verið unt að ná skýrslu þess áður. Annars

leiðir það af þeirri meginreglu, að dómsorði skal lúka á merkjamál, nema aðiljar sættist á það, að þeir eru eigi einráðir yfir frestum sem i almennum einkamálum.

Meðdómendur taka eigi til starfa fyrr en á merkjagönguþingi. Dómsstörf í málinu, þangað til, vinnur hjeraðsdómari einn, t. d. nefnu manns til að gera uppdrátt af þrætulandinu.

Vitnaskyldan eftir þessari gr. er nokkru víðtækari en alment, að því leyti, sem vitni má skylda til að ganga á merki og þar með til að kynna sjer staðreyndir málsins.

Ákvæði 10. gr. ldml. um eiðspjall dómenda er slept, af því að nú er almenn regla í 1. gr. laga nr. 29, 11. júlí 1911 um það efni.

Um 11. gr.

Svarar til 1. setn. 12. gr. ldml. 1882 og að nokkru til 14. gr. þeirra. Um málskostnað ákveður dómur eftir meginreglunni í lögum nr. 29, 26. okt. 1917. Í dóm verður eigi annað sett en ákvæði um merki, málskostnað og rjettarfarssektir, ef á þarf að halda. Fullnægja fjárútláta fer auðvitað eftir aðfararlögunum og lagaákvæðum um afplánun sekta. Ef ný merki þarf að setja samkvæmt dóminum, þá fer væntanlega um það eftir 1. gr. frv.

Um 12. gr.

Kemur í stað ákvæða i 7. og 13. gr. landamerkjal. 1882, sem eru annaðhvort í mótsögn hvort við annað eða þá að annað ákvæðið i 7. gr. um umboð leiguliða er óþarft. Regla 13. gr. frv. um skyldu til að hafa umboðsmann, er gömul í lögum, sjá Jónsbók Llb. 28. Ákvæði 12. gr. um skyldu til að tilkynna umboðsmanns-kjör er auðvitað til þess að víst sje, hverjum jarðeigandi vilji láta birta kvaðningu á dómþing, samkv. 8. gr., en er annars jafnframt rjettur, sem honum er veittur. Hinsvegar er nauðsyn, að mál geti farið leiðar sinnar samkv. lögum, þótt jarðeigandi vanræki að neyta þessa rjettar, og því er ákvæði 2. málsgr. sett.

Um 13. gr.

Það er ennfremur afleiðing meginreglu 8. gr., að aðilji eða aðiljar geti eigi tafið mál eða eytt því, með því að sækja eigi dómþing. Ákvæði tilsk. 15. ágúst 1832 um það, ef aðiljar sækja eigi þing, eða ákvæðin um endurupptöku máls, geta eigi gilt í merkjamálum.

Um 14. gr.

Reglan um fresti er til þess, að málin dragist eigi óþarflega. Af henni leiðir t. d., að stefnufrestur, bæði til aðilja samkv. 8. gr., og vitna, fer eftir gestarjettarreglum, sbr. l. nr. 62, 14. nóv. 1917, 7. gr. Ákvæðið um að reglan: »Óstefndur skal vera ónefndur« gildi eigi, og um að eigi þurfi að stefna vitnum eftir N. L. 1—13—13, er í samræmi við l. nr. 35, 2. nóv. 1914, 6. gr., og sjódómslög nr. 52, 30. nóv. 1914, 8. gr., enda eru reglur þessar báðar óþarfar.

Það verður dómvenjan að sýna, hverjar hinna almennu rjettarfarsreglna geta átt við merkjamál, enda sjeu þær eigi útilokaðar í lögunum sjálfum. Nefna má þó sem dæmi, *að* reglan um skriflegan málflutning (þ. e. að það eitt sje lagt til grundvallar dómi, sem í málsskjölunum er) gildir að sjálfsögðu, að um

stefnubirtingar fer eftir lögum nr. 63, 14. nóv. 1917, *að* aðiljar ráða, hvaða kröfur þeir gera, hvaða gögn og hvaða málsástæður þeir bera fram, *að* vitnaskylda fer eftir almennum reglum, sbr. þó 10. gr., *að* dómara er skylt að leiðbeina bæði aðiljum og vitnum, sbr. tilsk. 15. ág. 1832, 10. og 13. gr., *að* almennar reglur um dómssamningu gilda, sönnun og sönnunarbyrði o. s. frv.

Um 15. gr.

Svarar til 12. gr. ldml. 1882. Frestur til áfrýjunar er styttur frá því sem þar segir. Er það í samræmi við þá meginhugsun, að merkjavafi skuli enginn lengur vera en nauður rekur til. Í nefndri gr. ldml. segir, að yfirdómur geti ónýtt merkjadóm sakir »*þingsafglöpunar*« eða »*lögleysu að efni til*«. Svo virðist sem í þessum orðum eigi að felast einhver takmörkun, en þegar nánar er að gáð, sjest það, að svo er eigi. Dómur getur sem sje eigi orðið ónýttur, nema annaðhvort af því, að formhliðar málsins hefir eigi verið gætt, og hlýtur orðið »þingsafglöpun« að eiga við það, eða vegna þess, að hann þykir rangur að efni til, en þá er hann »lögleysa að efni til« samkvæmt skoðun yfirdómsins. Tilgreind orð eru því að eins villandi, og því er þeim slept hjer. Að öðru þykir ei þurfa að greina framar um 1. málsgr.

2. málsgr. nemur burt algerlega óþarfa reglu í N. L. 1—2—3, í merkjamálum, og er það í samræmi við lög nr. 35, 14. nóv. 1914, 8. gr.

III. kafli.

Í þessum kafla greinir um mál, þar sem staðhættir skifta máli, án þess þó, að merkjadeilur sjeu. Stundum getur dómendum verið nauðsyn að skoða staðinn, stundum getur verið nauðsyn að þeir hafi fyrir sjer uppdrátt af honum, eða jafnvel hvorttveggja, að bæði fari fram skoðun og að uppdráttur liggi fyrir. En stundum getur verið, að hvorugt þurfi. »Áreið« er gamalt í máli voru og »áreiðarmál«. Skoðun á *landi*, er dómendur gerðu í dómsmáli, var kölluð »áreið«, hvort sem í merkjamáli var eða öðrum málum. En orðið »áreið« og »áreiðarmál« geta eigi átt við um öll mál, þar sem skoða þarf staðinn, t. d. hús eða lóð vegna kvaðar á því eða henni, sem deila er um. Slík mál má vel kalla »vettvangsmál«, enda eru heitin: »áreiðar- og vettvangsmál« nú löghelguð, sjá lög nr. 62, 14. nóv. 1914, 9. gr. Núgildandi ákvæði um þessi mál eru í N. L. 1—7—1, 1—16, tilsk. 31. mars 1719, sbr. tilsk. 3. júní 1796, 24. gr., og tilsk. 11. júlí 1800, 20. gr.

Um 16. gr.

Tekur til sömu mála sem N. L. 1—16 og tilsk. 31. mars 1719, 4. gr. að undanteknum málum þeim, sem í II. kafla frv. greinir, landamerkjamálum og sumum málum um ítök. Það kemur ef til vill fyrst í ljós eftir að málflutningi er lokið, eða langt komið, hvort svolagaður ágreiningur er, að skoða þurfi einhvern ákveðinn stað, og því er engin ástæða til að meðdómendur sjeu nefndir fyrr en einhvern tíma áður en málið er tekið undir dóm. Ef sjerstakrar kunnáttu þarf með, sem dómari hefir eigi, til þess að dæma um atriði, þá er auðsætt, að

nefna verður til þess sjerstaka kunnáttumenn. Annars má vísa til þess, er áður er sagt um landamerkjamál.

Um 17. gr.

Sú er hjer breyting frá gildandi reglum, að dómari kveður upp sjerstakan úrskurð um það, að uppdráttar af þrætustaðnum sje þörf. Er þetta aðiljum hagræði. Áður var reglan sú, að dómari vísaði málinu frá, ef uppdrátt vantaði, svo að höfða varð það af nýju, en eftir þeirri reglu, sem hjer er stungið upp á, verður máli eigi frávísað vegna vöntunar á uppdrætti, nema samkvæmt 2. málsgr., ef aðili fer eigi eftir úrskurði dómarans og það kemur í ljós, að sakaratriði sje eigi nægilega ljóst.

Um 18. gr.

Ekki hafa heyrst raddir í þá átt, að nokkur nauðsyn væri til að skylda dómara til að taka þessi mál *ex officio* í sínar hendur, nema í Reykjavík, enda er það þar ákveðið með lögum nr. 35, 2. nóv. 1914. Að öðru virðist gr. eigi þurfa að skýra, en vísa má til aths. við 14. gr. og 15. gr., 2. málsgr.

IV. kafli.

Um 19. gr.

Það er auðvitað, að yfirdómur getur ekki sjálfur skoðað þrætustað eða gengið á merki. Á því var og bygð reglan í tilsk. 11. júlí 1800, 20. gr. Þó að undirdómendur hafi glöggvað sig vel á öllum landsháttum, kemur það yfirdómi eigi að gagni, eða að minsta kosti ekki að fullu gagni. Þess vegna var lögboðið í 20. gr. tilsk. 1800, að uppdráttur *skyldi* fylgja dómsgerðum þeirra mála, er tilsk. 31. mars 1719, 4. gr. tekur til. Yfirdómurinn hefir eigi beitt ákvæðum 20. gr. tilsk. 1800 svo strangt, að alt af þyrfti að vísa máli frá dómi, ef uppdrátt vantaði, heldur einungis ef hann treystist eigi til að átta sig nægilega á málinu án þess (Dómasafn VI 457). Þessa dómvenju sýnist ástæða til að staðfesta með lögum, enda þótt hún sje varla í samræmi við ákvæði 20. gr. tilsk. 1800. Til hagræðis málsaðiljum er það, að yfirdómur á að fresta máli, ef uppdrátt vantar, og gefa aðiljum kost á því að afla hans, í stað þess, að nú er máli þegar vísað þar frá dómi, ef nauðsynlegan uppdrátt vantar, þegar það er tekið til dóms.

Um 20.—21. gr.

Það virðist brotaminst að láta þau mál, sem stefna er útgefin í áður en lögin öðlast gildi, fara eftir eldri reglum, enda vandhæfi á, ef málið er svo langt eða lengra komið, að skera úr því, hverjar af reglum laga þessara geta átt við eða ekki.

20. gr. tilsk. 11. júlí 1880 er af numin með öllu, þar með einnig ákvæðið um það, að amtmaður (eða nú ráðherra, sbr. tilsk. nr. 12, 23. ág. 1904 I. 11) skuli skipa menn til einskonar yfirskoðunar, ef »áreiðar- og skoðunargjörð undirdómarans . . . tjáist svikul eða röng«. Það er eigi kunnugt, að þetta ákvæði hafi notað verið, að minsta kosti eigi nú um langan aldur. Yfirdómurinn verður,

þegar svo stæði á, að hafa fyrir sjer staðfestan uppdrátt af þrætustaðnum og byggja á honum. Hann mundi vera litlu nær, þótt einhverir aðrir menn skoðuðu þrætustaðinn. Skýrsla þeirra um skoðunargerð sína, getur, eftir eðli málsins, ekki verið betra sönnunargagn en dómendanna, sem gert hafa hið sama. Ef sjerþekkingar þarf við, þá á hjeraðsdómur að netna menn með slíkri kunnáttu, og kemur þá skýrsla þeirra jafnframt eða eftir atvikum í stað skoðunargerðar dómsins. Og þá verður það sú greinargerð, sem í yfirdómi verður á bygt, jafnframt því, sem uppdráttur sýnir eða kann að sýna. Og eftir almennum reglum er aðilja líka frjálst að leggja fram í yfirdómi sem nýtt sakargagn slíkt álit kunnáttumanna, þótt þess hafi eigi orðið auðið í hjeraðsdómi.

Þótt lög nr. 35, 2. nóv. 1914 standi framvegis í gildi, þá virðist samt einsætt, að ákvæði þessara laga geti að ýmsu leyti bætt þau lög upp. Ákvæði þeirra um uppdrætti í 17. og 19. gr. virðist t. d. eigi síður geta átt við í lóðamerkjamálum i Reykjavík en annarsstaðar, ef þörf krefði, en eftir 6. gr. l. 1914 verður þeirra varla þörf, af því að mælingamaður bæjarins á að senda formanni merkjadóms uppdrátt af þeim lóðum, er deilt er um. Um önnur mál, er undir III. kafla heyra, og ef lóð eða hús o. s. frv. er í Reykjavík, gilda ákvæði þessa frumvarps þar, svo og um merkjamál milli Reykjavíkur og þeirra, er land eiga að bæjarlandinu, því að lög 1914 taka eigi til slíkra mála.

3. janúar 1919.

Einar Arnórsson.